Transparența – romanul po(i)etic al unei minți diamantine

Minodora SĂLCUDEAN

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciences
Personal e-mail: minodora.salcudean@ulbsibiu.ro

Transparence - The poetic novel of a diamond-like mind

Concerning the writing craft of Radu Vancu, whether we may be speaking about his journalistic writing, or his very scholarly essay-writing, his confessional prose or, as is the case now, about his novel writing, possesses at least two fundamental traits: on one side, it is by inception poetic down to its most profound fibres, a feature which inevitably pervades any instance of discourse, even if at a textual surface, in case of journalistic attitude or critical essay, for example, predominant is a logical-inferential approach, as well as a style of pinpoint accuracy, conciseness and rigor. The other distinguishable trait is embodied by erudition and an indefatigable intellectual-epistemological propensity, which are infrastructure-building and paradigmatic dimensionsin Radu Vancu's writing. In his novel Transparenta [Transparence], we have a prose of an unparalleled density of ideas , a writing that is not only polyphonic, but also a dazzling heteromorphous composition, a complex and provoking discourse sample, as can only be found in the great literature.

Keywords: oxymoronic novel, non-linearity, intertextuality, intellectual novel

E greu să scrii cu o dezirabilă distanță critică despre un roman, mai ales când îi cunoști personal autorul, când împărtășești cu el valori și principii comune sau, deloc neimportant, când locuiești în același oraș de care amândoi sunteți îndrăgostiți. În *Transparența*, Sibiul transcende geografia fizică, devenind un topos ontologiza(n)t, un fel de *axial frame* arhitectural-antropomorfic: "un splendid oraș invizibil *in the making*; (…) cea mai bună dintre lumile posibile."

Pentru mine, *Transparența* a fost lectura verii, e clar. Cum simt și cum mă raportez la scrisul lui Radu Vancu? Emoțional și admirativ, firește, pentru că îi știu îndeaproape parcursul literar și intelectual și cred că e absolut fermecător în toate tipurile de discurs pe care le practică, de la poezie la critica-eseistică doctă din *Elegie pentru uman*, de la cronica de carte la proză politică din *România vertebrată*, de la consemnările diaristice online (cele mai multe referitoare la proteste și evenimente literare) până la jurnalul-poem *Zodia cancerului*, un regal al ideilor rostite confesiv; la care pot adăuga nenumărate și provocatoare texte și dialoguri culturale risipite prin reviste. Radu Vancu spune, deseori, autopersiflându-se, că este grafoman, însă toți cei care-l cunosc bine știu că *scriscititul* e, pentru el, ca respiratul: fundamental, vital, bifazic, însă cu multiple și meta-fizice inspirații și expirații, uneori, întrerupte, de acea inevitabilă apnee ființială.

„Niciodată spaima nu e mai frumoasă decât sufletului nostru îndrăgostit de moarte"

După prima lectură a romanului, am fost o vreme în transă. E uriaș, mi-am spus. Am reluat unele pasaje, apoi l-am recitit integral pentru a găsi corespondențe, contaminări, ascendențe. Am notat nume de scriitori mari, titluri de volume etc., apoi am renunțat; se știe, orice mare roman e, mai ales în adâncime, un splendid, viu și inefabil intertext care reactualizează într-un fel

unic teme și angoase eterne ale umanității. Am reținut, totuși, și pentru că e de dată recentă, doar ce a spus Bogdan Stănescu despre *Forma ruinelor*, ultima carte a columbianului Vásquez, și anume că meditează „asupra unei eredități a Răului ce străbate istoria unei națiuni și se disipează în celulele tuturor ființelor care-i trăiesc coșmarul." Trecutul nostru malformator e unul dintre teritoriile simbolice pe care le explorează și prozatorul Radu Vancu, și o face cu finețea și profesionalismul unui legist preocupat de cadavrele istoriei, și, în același timp, cu inteligența imaginativ-speculativă proprie marilor scriitori.

Construcția romanului în sine, stratificată pe o verticală paradigmatică a sensurilor și simbolurilor, cu recurs la mit și excurs critic la ideologia totalitară, glisează aparent cu lejeritate pe axa marilor cupluri antinomice bine-rău, lumină-întuneric, iubire-detestare, viață-moarte (aceasta din urmă cu pandantul său obsedant – sinuciderea, o matrioska discursivă infinită & inepuizabilă), explorând zone complicate și dureroase. Pe orizontala sintagmatică, scriitura atunci când nu se concentrează în dialoguri propriu-zise, tot atâtea pretexte pentru a pune Idei în mișcare, reverberează polifonic printr-un *alt-fel* de dialogism intrinsec de factură narativ-confesivă și problematizantă, din care nu lipsesc poveștile în povești, digresiunile, conceptualizările, descrierile minuțioas-filigranate. Aceste metaexpozeuri adiacente funcționează ca niște hiperlinkuri simbolice, creând un labirint derutant de conexiuni și concatenări discursive cu (prea?) multe referințe istorice, jurnalistice, științifice. Alegerea unei astfel de tehnici narative are, desigur, riscurile ei, mai ales, azi, când experiențele de lectură se transformă continuu sub presiunea noilor media și impun recursul la forme cât mai inteligent, iconic și atractiv simplificate. Strict din perspectiva formei, *storytelling*-ul literar actual (în mare parte comercial, se știe) mizează pragmatic (parcă și programatic) pe minimalism expresiv, pe o retorică a tranzitivității, dar și pe abilitatea de a (de)scrie lapidar&cinematografic etc., ori, din acest punct de vedere, romanul *Transparența* sfidează trendul principal, și prin construcție, și prin scriitură, și prin dimensiuni. O asemenea lectură are toate șansele să devină, pentru mințile prea comode, inconfortabilă; ea zguduie sinapsele lenește, forțând limitele comprehensbilității noastre, așa cum numai cărțile cu adevărat mari o pot face. Și nu e atât vorba de o înțelegere gnoseologică, nici de a ajunge la vreun adevăr relevat, ci de a te întoarce spre tine însuți și a te interoga fundamental, într-un fel cu totul nou; e ca și cum ai coborî în subsoluri necunoscute încă ale ființei tale pentru a te redescoperi și a rămâne acolo, perplex&bulversat, cel puțin o vreme.

Pentru cine nu știe încă, Radu Vancu e un poet cu minte de logician și fascinație pentru științele exacte. Un autor ca el poate scrie impecabil, cu aceeași sagacitate pasională, despre mistică și biologie, despre literatură, istorie și politică, despre umanismul admirabil și ideologiile abominabile, iar primul lui roman valorifică această fascinantă ușurință de a aborda teme pe cât de ample și serioase, pe atât de provocatoare cultural și intelectual. La Radu Vancu (am mai spus-o), peste structura lui funciarmente poetică, se suprapune, până la confuzie, o magnifică (pre)dispoziție inferențială de a gândi, disciplina și translata lumea din jur. De aceea, eu cred că *Transparența* e, înainte de toate, romanul poetic al unei minți diamantine. Și nu e niciun dubiu că, pentru Radu Vancu, poezia are inextricabila ei logică, iată: „Lumea şi ploaia erau cele două brațe ale silogismului, eu eram termenul lui mediu – iar ea era concluzia noastră inescapabilă şi orbitoare. E întrucâtva ridicol, dar așa au funcționat toate ploile de atunci încoace: ca o avanpremieră a Megăi."

Prin urmare, Sibiul e axul spațial, Mega cel ființial, iar Creierul-creator (cel bicefal, al poeziei și rațiunii) e punctul din care se naște lumea imaginată cu toate avatarurile ei; creierul, așadar, este el însuși un ax în jurul căruia viața se dilată concentric, editând, ludic-evazionist sau, dimpotrivă, cinic, realul insuportabil. ("Pentru prima dată carnea lumii gândea" „creierul pulverizează în jurul meu lumea", "mintea mi s-a făcut pe deplin transparentă").

Mai trebuie adăugat că alături de poeticul emergent și infrastructurant și de inteligența superioară, scrisul lui Radu Vancu, e infuzat, pe aproape fiecare filă, de apertura lui eciclopedică. Putem să ne gândim la autorul romanului *Transparența* ca la o variantă *update* a cărturarului român, erudit, de secol 19, cu *Weltanschauung* profund european și umanist. Toate acestea sunt amănunte care, cred, ar putea ghida lectura unui roman de o complexitate și profunzime uluitoare.

„Nu există paradis care să nu fie o ruină."

Deplasarea continuă dinspre real spre imaginar și invers are un singur punct fix, pe Mega, singurul *axis* fizic și metafizic, un reper existențial concret-abstract, tot așa cum, într-o geografie simbolic-afectivă, catedrala gothică din centrul Sibiului rămâne „singura lui parte monstruos de reală". De altfel, ubicuitatea Megăi e la fel de necesară ca și cea a poeziei sau a frumuseții „care va mântui lumea", motiv pentru care romanul începe și se sfârșește cu ea; Mega e un fel de referențial absolut încapsulat oximoronic într-o ființă concretă, dureros-de-drăgălaș miniaturizată, (cu năsuc, gecuță etc.) care, prin simpla ei prezență, naște și augmentează lumi, ea însăși fiind o mega-lume.

Din perspectivă narativă cel mai inedit aspect mi se pare sciziunea auctorial-identitară, perceptibilă în distribuția bipolară a rolurilor, astfel: autorul Radu Vancu creează două personaje distincte care-l conțin scindat: pe R.(adu) personajul narator căruia-i încredințează aproape întreaga diegeză și pe Vancu, un personaj secundar, împins, oarecum, într-o simbolică periferie

afectivă a romanului. Personajul autodiegetic, R., apare ca un *alter ipse* tânăr al autorului, însă depersonalizat, redus la o voce din *off* , în timp ce disforicul Vancu, poet și profesor universitar, revendicând, așadar, date din biografia reală a autorului, este dispus într-un *role play* aparent nesemnificativ, jucând un personaj mai în vârstă, scorțos și antipatic, atars și el de Mega și devenit subiect al persiflărilor mai tânărului R., care își amintește: „la prima mea întâlnire cu Vancu, m-a întrebat ce cred despre Nietzsche" sau (despre un poem): „era la fel de lipsit de orice urmă de umanitate caldă și corporală ca și poezia lui".

La Radu Vancu, dincolo de tehnici narrative și de strategii de punere în scenă, suprimarea ipseității auctoriale echivalează cu o tortură identitară solvabilă printr-o des-*ființare* imploziv și exorcizantă, care va culmina cu imaginata sinucidere a lui Vancu, în fapt, o execuție catarhică a cărei scenarizare e gestul ultim de cinism în fața morții: „trupul lui spânzurat în holul Academiei Române, legănându-se liniștit deasupra unei grămezi de fecale și urină, ilustrând antifrastic versul (ivănescian, n.n., M.S.) *ce frumoasă e moartea*, scris cu majuscule și cu căcat pe marmura din spatele lui".

Alături de personajele splendid construite, de o complexitate și un rafinament debusolant al contrastelor și nuanțelor, timpul, în roman, suferă destructurări care boicotează orice linearitate. Mai sus invocata sciziune auctorială între mai tânărul R. și Vancu, trecut de mijlocul vieții, echivalează nu doar cu o ruptură identitară, ci și cu una temporală, în care trecutul, prezentul și viitorul sunt suspendate. Avem, pe de o parte, un timp generic, care nu curge, ci se deschide fante bizare, cum e episodul dialogului antic, dar avem și intervale (vagi) ale poveștii de dragoste, în care percepția timpului este eminamente afectiv-senzorială („epoca D.T.N., dinaintea transparenței noastre"); iar subiectivitatea, cum bine știm, anulează, de fapt, curgerea cronologică, în favoarea unei atemporalități și nonmaterialități izbăvitoare. Transparența (ne) generează o salvatoare cronotaraxie; ea face posibilă ieșirea din timpul profan „de fiecare dată când spaima sau plăcerea devin excesive, insuportabile, ucigătoare".

Aici, în „irealitatea imediată a transparenței", percepția timpului e de natură psiho-metafizică, adică noncorporală și nonmăsurabilă, până la urmă un alt fel de a imagina eternitatea. Și, mai avem, în roman singura temporalitate concret-precizată a unei Românii imediat postcomuniste, „atât de obiectiv urâtă cum era România anilor '90", având ca referențial dominant lumea noastră reală, de atunci, cu reflexe securistice, oripilant-manifeste, cu anxietăți și vulnerabilități, tarată profund de anii totalitarismului. O Românie antropomorfizată într-un personaj ca *El capitan,* general de securitate omnipotent, încă, în România imediat postcomunistă, un personaj versatil, construit de autor cu o atenție hiperestezică la detalii, cu tușe atitudinale și de personalitate care dau ficțiunii aerul celei mai crud-detestabile autenticități. Rămâne, de altfel, în roman, singurul personaj tipologizat, perfect inseriabil într-o categorie (anti)umană pe care oribila realitate totalitară a produs-o.

La fel ca timpul, spațiul, cartografiind zone reale, cu nume și detalii topografice exacte, se dizolvă într-o spațialitate simbolică: strada Râului, de pildă, devine strada Răului; Garajul, loc de întâlnire și conversații erudite-bizare, devine misticul Graalaj care după o redecorare kitsch „arăta cam ca un *combo* intre Lynch (se dădea in anii ăia *Twin Peaks*, Karina era moartă după el, ca și noi de altfel) și romanele *goth porn*". Graalajul e un subsol botezat și „subpământa" guvernat de o capricioasă sprarealitate ca într-un joc în care *jos*-ul și *sus*-ul devin, din simple repere spațiale, poli ai unei axe imaginare pe care realul alunecă insidios în ireal și invers. Aici, în acest spațiu de convivialitate profan-trivială, ia naștere și se manifestă aproape ritualic și sectar, ca în mai toate mediile artistic-intelectuale, grupul de prieteni ai cuplului R.-Mega. E vorba de personaje absolut neconvenționale, cum e Sabra, spre exemplu, un melanj de apetit *exquisite* livresc („citea Finnegans Wake") și sexualitate pur viscerală sau nomadul Reini cu chipul lui schillerian, fost criminal precoce și viitor agent secret, posesor al unui „site foarte antiamerican și filoterorist".

Nimic nu e mai trist decat să nu fii transparent

Deși ar mai fi multe de spus, aș adăuga doar că *Transparența* e și un (mega)roman-oximoron, în care Radu Vancu mizează expert, în construcția personajelor și a întâmplărilor, precum și în arhitectonica spațio-temporală, pe o constantă tensiune antinomică; transplantată din filosofie în literatură, această *coincidentia oppositorum* va rezolva, exclusiv prin creație, insuportabila contradicție viață-moarte, operând interșanjabil cu dimensiuni aparent opozabile precum, umanul și anti/supra/sub/in-umanul, opacul și transparentul sau realul și irealul.

Am convingerea că, foarte curând, vor apărea cronici în cascadă. Încerc să anticipez ce i s-ar putea imputa romanului: excesul livresc sau ostentația erudită? Barocul construcției narative sau, eventual, un tehnicism prea riguros? Poate. Totuși, dincolo de critică și elogii, de interpretări hazardate sau doar curajoase, dincolo de recenzări mai mult sau mai puțin superficiale, de survolări doar pe epiderma textului sau, dimpotrivă, de sondări de-a lungul fibrelor lui de adâncime, eu cred că *Transparența* face parte din categoria romanelor rare și just discriminatorii. Îi va lăsa deoparte pe toți cei care caută în literatură efecte imediate, senzații facile, revelații comune sau (re) confirmări truistice. Și, îi va seduce iremediabil pe toți cei îndrăgostiți de imaginația fecundă și copleșitoare a (clar)văzătorilor de Idei, așa cum este și Radu Vancu.